

KUNKLI EMESE

„Bármit érzett is, a józan értelem határozottságával cselekedett”

Jane Austen Brandon ezredese, aki legnagyobb félelmei ellenére is igyekszik józanul cselekedni

Bevezetés

A tanulmányomban az 1811–1820 közé datálható régens korszak Angliája¹ egyik leghíresebb írójának, Jane Austennek az *Értelem és érzelem* című művét fogom elemezni morálfilozófiai megközelítésből. Az író nő munkásságát maga a régens herceg is követte. Egy fennmaradt számla bizonyítja, hogy az *Értelem és érzelm* már azelőtt megvette, hogy azt hivatalosan kiadták volna.² Mindez azért is nagy szó – hiszen bár ez a második befejezett regénye az író nőnek –, mert ez a legelső regénye, amelyet publikált 1811-ben, épp ezért a mű pozitív fogadtatása nagyban hozzájárult Austen mai napig tartó sikeréhez. Az *Értelem és érzelem* az a mű, mely lefektette az austeni regénytípus alapjait, így tekinthetünk rá az író nő soron következő regényeinek előképeként. A vizsgálódásom középpontjába Brandon ezredes karakterét állítom, de amennyire indokoltnak látszik, kitérek Marianne-re, Elinorra, Willoughbyra, valamint az ezredesnek a velük való kapcsolatára is.

Jane Austen regényeinek morálfilozófiai olvasatát adni nem egy új keletű dolog. Az elmúlt, bő kétszáz évben számtalan ilyen elemzés született a műről. Ezek közül az egyik legrelevánsabbat Alasdair MacIntyre-től olvashatjuk, aki *Az erény nyomában* című monográfiájában egy lapon említi Arisztotelésszel az író nőt, sőt odáig is elmegy, hogy kijelenti, Jane Austen az erények elgondolásának és gyakorlatának az egyik utolsó eredményes, ötletgazdag alakja, aki a regényeiben egy körülhatárolt társadalmi környezetben egyesítette keresztény és arisztotelészi nézeteit.³ A következőt írja:

1 | Vö. Joseph Wiesenfarth: The Revolution of Civility in „Pride and Prejudice”. *Persuasion* 1994/16. 108.

2 | Vö. Desmond Shawe-Taylor: *The Prince Regent: Jane Austen's Royal Fan*. <https://jasna.org/publications-2/persuasions-online/vol-42-no-1/shawe-taylor/>. (Utolsó megtekintés: 2024. 04. 07.)

3 | Vö. Alasdair MacIntyre: *Az erény nyomában*. Osiris, Bp. 1999. 322.

Kunkli Emese (1996) – doktorandusz, Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Debrecen, kunkliemese@gmail.com

MTMT azonosító: 10079692

<https://doi.org/10.36373/em-2024-4-13>

Az erényekről és hibákról adott ábrázolása ezért nagyrészt teljesen tradicionális. Arisztotelészhez hasonlóan magasztalja a kedvesség társasági erényét, bár többre becsüli – leveleiben és regényeiben is – a barátságosság érzületét – amihez tisztán a mások iránti szeretetteljes tiszteletre van szükség – a kedvességnek a viselkedésmódban megtestesülő látszatával szemben. Austen végül is keresztény, és mélyen gyanakvó a kedvességgel szemben, ami eltakarja, hogy hiányzik belőle az igazi barátságos érzület. Arisztotelészi módon becsüli a gyakorlati bölcsességet, keresztényen módra az alázatosságot.⁴

Jane Austen történeteiben a főhősök bizonyos nehézségek után rendre elérik a boldogságukat, és bár egyetértek abban MacIntyre-rel, hogy az író regényeiben felfedezhetjük a klasszikus érényfelfogás arisztotelészi elveit, ennek ellenére úgy vélem, nem elégedett meg velük minden szempontból. Például az austeni főhősök közül többen is vannak, akik mások boldogságát a céljukká teszik, még ha ezzel gátolják is a saját boldogságukat. A régensség korabeli Angliában a társadalom számos módosuláson ment keresztül, az író pedig, MacIntyre szerint, mintha arra törekedett volna, hogy fellelje „az érényes élet szigeteit”.⁵ MacIntyre alapján a regényeiben egy olyan társadalmi szférát rajzol meg, mely remek táptalajként szolgál az erények gyakorlásához.⁶

Jane Austen és az indirekt beszédaktus

Jane Austen valamennyi regényében él az indirekt beszédaktus eszközével, mely a saját korában még ismeretlen volt. MacIntyre például azt írja, hogy:

Abban nyilvánul meg ironiája, hogy a szereplőivel és az olvasóival többet vagy mást láttat és mondat, mint amennyit látni vagy mondani szándékukban állt, így ők és mi is állandóan korrigáljuk magunkat.⁷

Igaz, hogy ez a narratív eszköz inkább az 1814 utáni írásaiban volt domináns (addigra sokat fejlesztett is rajta), de az első megjelent regényeinél is fontos, hogy tisztában legyünk vele.⁸ Az Értelmelem és érzelem olvasása alatt leginkább azért releváns ez, mert az ítéletalkotások, amelyeket első kézből kapunk a műben, nem a szerzőtől származnak, hanem a 19 éves létére nagyon is bölcs Elinortól. Austen a műveiben általában hagyja, hogy bizonyos szereplőinek az öntudata mintegy megváltoztassa a narratíva irányát. Bár az emberek által alkotott közösségekről, a mentális egészségről és erkölcsösségről is a saját nézőpontját írja bele a regényeibe, az általa választott módszernek köszönhetően mindezekről egy-egy adott szereplő szűrőjén keresztül értesülünk. Az Értelmelem és érzelemben ezt a szerepet Elinor tölti be: ő az, akinek a megfigyelései és értelmezései alapján értesülünk a történet eseményeiről. Mindezt

4 | Uo. 322–323.

5 | Uo. 319.

6 | Vö. uo. 320.

7 | Uo. 325.

8 | Vö. Narelle Shaw: Free Indirect Speech and Jane Austen's 1816 Revision of „Northanger Abbey”. *Studies in English Literature 1500-1900*. Vol. 30, No. 4. Nineteenth Century. 1990. 592.

azért tartom fontosnak megemlíteni, mert Brandon ezredes és Elinor között mély barátság kötöttek a történetben, így annak ellenére, hogy viszonylag keveset szólal meg a férfi a regényben, a főhősnő nézőpontjából könnyen meg tudjuk ítélni a jellemét. Tehát itt Elinor elméjére tekinthetünk azon csatornaként, amelyen keresztül a leírt események eljutnak az olvasóhoz. Az ő érzékenysége lehet, hogy kevésbé demonstratív, mint a húgáé, Marianne-é, de hitelesebbnek hathat azáltal, hogy ügyesebben figyeli meg az őt körülvevő személyek jellemét és attitűdjét. A jó megfigyelőképesség pedig különösen fontos Edward Ferrarsnél és Brandon ezredesnél. Ők azok a karakterek, akikre tekinthetünk úgy, mint akik az „értelem” normatív értékeit tükrözik, ám ellenében Austen olyan későbbi főhőseivel, mint Mr. Darcy a Büszkeség és balítéletben vagy Mr. Knightley az Emmában, Edward és Brandon nem rendelkeznek kellő erővel és lendülettel ahhoz, hogy hatékonyan ellensúlyozzák a társadalmi környezetüket átható önérdeteket és a célszerűség iránti kicsinyes szenvedélyt. Azáltal viszont, hogy pont Elinor lencséjén keresztül kapunk értesülést mindenről, őket is pontosabban és méltányosabban tudjuk megítélni, mint a regény szereplőinek döntő többsége.⁹

Brandon ezredes múltjának releváns aspektusai

Mielőtt belekezdenék a tényleges elemzésbe, ismertetni szeretném Brandon ezredes múltjából azokat a részleteket, melyek szignifikánsak karakterének megértéséhez, a későbbiekben pedig rendre utalni fogok rá, miért vélem úgy, hogy számos tette visszavezethető ezekhez az eseményekhez. A férfi fiatalkori szerelme az apja gyámleánya, Eliza nevű unokahúga, akivel együtt nevelkedik. Elizát tizenhét évesen akarata ellenére férjhez adják Brandon bátyjához, hogy a lány tekintélyes vagyonával rendezni tudják a családi birtokon lévő jelzáloghitelt. Brandon a nász előtt el akar vele szökní Skóciába, ám az unokahúga szobalánya elárulja őket. Az ezredes azonban még így is bízik abban, hogy Eliza állhatatos lesz a kapcsolatukhoz, de mindhiába, így végérvényesen elválasztják őket, a nő pedig nem lesz boldog a vele ridegen bánó férjével. Utólag magát hibáztatja az ezredes, amiért végül sanyarú sorsa lesz szerelmének, hiszen barátjaként nem szolgált támaszul neki, amikor szüksége lenne rá, mert amondó, az lesz a legjobb, ha a Kelet-Indiában állomásozó ezredével foglalkozik, és távol marad Angliától. Évekkel később viszont arról kap hírt, hogy Eliza és a bátyja elválnak.¹⁰ Ez pedig azért érdekfeszítő része a történetnek, mivel a régensség idején kifejezetten ritkák voltak a válások. Jane Austen is csak egyetlenegy másik regényében ír elvált párról: *A mansfieldi kastély*ban bemutatja Marián keresztül, hogy mennyire közmegvetés tárgya lett ekkoriban egy elvált nő.¹¹ Az *Értelem és érzelem*ben, majd *A mansfieldi kastély*ban is olyan érdekházasságokról olvashatunk tőle, melyekben a férj nem teszi boldoggá a feleséget, és ezért követ el a nő házasságtörést mindkét esetben.¹²

9 | Vö. Edward Joseph Shoben Jr.: Impulse and Virtue in Jane Austen. Sense and Sensibility in Two Centuries. *The Hudson Review* Winter, 1982-1983, Vol. 35, No. 4. 1982-1983. 534–538.

10 | Vö. Jane Austen: *Értelem és érzelem*. Lazi, Szeged 2016. (A továbbiakban Jane Austen: *Értelem és érzelem*.) 173–175.

11 | Vö. uő: *A mansfieldi kastély*. Magyar Könyvklub, Bp. 2001. 560.

12 | Vö. Martha Bailey: *The Marriage Law of Jane Austen's World*. <https://jasna.org/publications-2/persuasions-online/vol36no1/bailey/>. (Utolsó megtekintés: 2023. 5. 31.)

Az előbbiben Eliza ráadásul a nászba vitt vagyonához képest jóval kevesebb törvényes járadékot is kap. Mindez pedig odavezet, hogy Angliába visszatérve egy adósházban találja meg őt Brandon.¹³ Mi, olvasók úgy értesülünk ezen eseményekről, hogy a már említett Elinornak meséli el őket a férfi. Ekkor azt mondja Elizáról, hogy:

Úgy megváltozott... úgy elfonnyadt... úgy megviselte a sok-sok kínzó szenvedés, hogy nemigen hittem, hogy e mélabús, beteges teremtés az a hajdan bájos, virágzó, kicsattanó egészségű leány, akiért rajongtam.¹⁴

A tudóvész végül elviszi a nőt, ám hátrahagy egy lányt, akiről az ezredes gondoskodik, nem törődve azzal, hogy sokan a természetes lányának vélik. Őt évvel a regény cselekménye előtt pedig meghal az idősebbik Brandon fivér is, és így az ezredesre száll a családi birtok és vagyon.¹⁵ MacIntyre nyomatékosítja *Az erény nyomában* című könyvében, hogy Austen a regényeiben nagy hangsúlyt fektet a gazdaság témájára: azok mindegyikében értesülünk arról, honnan ered a főszereplők jövedelme.¹⁶ Az ezredes múltjának ezen részletei azonban, úgy vélem, sokkal inkább a karakter lélektani megértéséhez és a motivációjának feltárásához fontosak, mintsem gazdasági szempontból. Kiemelném még itt azt, hogy a regény cselekményének azon a pontján, amikor Brandon viszonzatlanul beleszeret a majdnem 17 éves Marianne Dashwoodba, Eliza szintén 17 éves lánya a pártfogása ellenére eltűnik, majd az anyjához hasonlóan terhesen, magára hagyva találja meg őt a férfi. Ráadásul, mint azt közben megtudja az ezredes, pont az a Mr. Willoughby tette tönkre a nevelt lánya életét, akiért újdonsült szerelme is odáig van.¹⁷

Mindezek ismeretében levonhatjuk azt a következtetést, hogy Brandon bűnhődik egy olyan eseménysorozat miatt, amiért nem ő a hibás: áldozata a helyzetnek, mégis ő vállalja a felelősséget mindkét nőért. Amikor a történetét elmeséli Elinornak, szembe-sülhetünk vele, hogy Mr. Willoughby hasonlóan törte össze Marianne szívét, mint ahogy egykor Eliza Brandonét – vagyis egyikükhöz sem volt kellően állhatatos az első szerelme. Itt említeném ismét MacIntyre-t, aki *Az erény nyomában* lapjain hangsúlyozza, hogy az állhatatosság erénye mennyire fontos Jane Austennél, ezzel is Arisztotelészhez kapcsolva őt.¹⁸ A következőt írja: „Az állhatatosság Austennél bizonyos fokig ugyanolyan szerepet tölt be, mint Arisztotelésznél a *phronészisz*:¹⁹ birtoklása szükséges más erények birtoklásához is”.²⁰ Ez alapján Willoughby és Eliza nem mondhatóak austeni értelemben erényesnek.

Az ezredes elbeszélése és önreflexiója bizonyítja, hogy Marianne-nek és Brandonnak több hasonló tapasztalata van, mint azt előtte hihettük. Mintha Marianne és Willoughby története tükröt tartana Brandon múltja elé. Fontos azonban hangsúlyoznom, hogy az ezredes főként Marianne és Eliza között vél hasonlóságot felfedezni, így

13 | Vö. Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 175–177.

14 | Uo. 176.

15 | Vö. uo. 176–178.

16 | Vö. Alasdair MacIntyre: *i. m.* 320.

17 | Vö. Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 176–178.

18 | Vö. Alasdair MacIntyre: *i. m.* 246.

19 | Vö. Arisztotelész: *Nikhomakhoszi etika*. Európa Kiadó, Bp. 1997. 134–136. (1126b).

20 | Alasdair MacIntyre: *i. m.* 246.

pedig megkétszereződik az a fájdalom és tehetetlenségérzés, mely eluralkodik ekkor fölötté. Igaz, igyekszik ezeket megzabolázni, de Elinor Dashwood átlát az álarcán. Bár úgy tűnik, távol áll a férfitől a megjátszás, így másoknak sem lenne nehéz észrevenniük mindezt. Arra rá is jönnek páran, hogy epekedik Marianne iránt, de nem értik meg, milyen mélysége van annak a fájdalomnak és elfojtásnak, mely éveken át uralja az ezredes mindennapjait. Úgy tűnik, a történet nagy részében egyedül Elinor az, aki azáltal, hogy a bizalmába fogadja őt a férfi, érdemben képes megérteni őt, és az egymás iránt táplált szimpátiájuk vezet véleményem szerint a regény legőszintébb és legértékesebb barátságához. Elinort és az ezredest olyan érzelmi kapocs köti egymáshoz, mely nem szerelmen alapszik. Elinor minél inkább megismeri a férfit, annál jobb véleményvel lesz róla, és egyre jobban meg is kedveli őt. Végigkövethetjük, hogyan igyekszik megérteni, milyen lehet egy harmincas éveit közepén járó, magányos, családi és szerelmi csalódás által megkeseredett, viszonylag jómódú férfinak lenni.²¹ Az Austen által alkalmazott indirekt beszédaktus miatt pedig – ahogy azt már felvázoltam – így kerülünk mi is közelebb az ezredeshez.

Willoughby és Brandon mint a túlzó kedvesség és a valódi szeretetteljesség reprezentánsai a regényben

Úgy tűnik, mintha Brandon elkönyvelné, hogy Eliza után Marianne is egy olyan nő, akit bármennyire is szeret, nem vehet feleségül, de igyekszik a közelében maradni, hogy ne történjen ismét katasztrófa: ne legyen hasonló áldozata Willoughbynek Marianne, mint amilyen Eliza volt a bátyjának, és a nő lánya szintén Willoughbynek. Bár azt olvashatjuk a regény elején, hogy Marianne-nek és Brandonnak „nyilván különböző jellemük”²² van, azért vélhetünk kettejük között ilyen téren is némi hasonlóságot felfedezni. Az egyezést jómagam főként abban látom, hogy mindketten természetükből fakadóan inkább maguknak valók. Ezalatt azt értem, hogy főként azokkal beszélgetnek, akikben rokon lelkekre találnak. Ezért van az, hogy Brandon a regény cselekményének nagy részében csak Elinorral kommunikál érdemben. Marianne pedig egy ideig azt hiszi, Willoughbyban lelte meg azt, akivel ön maga lehet, és nem is törődik a környezete rosszallásával, sőt olykor az illemszabályokat is megsértve viselkedik a férfival. Továbbá – mint arra már utaltam –, hasonlóan egy-egy szerelmi csalódás teszi csendesebbé, visszahúzódóbbá Marianne-t és Brandont. A változásukhoz pedig mindkettőjüknek önreflexióra van szükségük, arra, hogy szembenézzenek saját múltbéli hibáikkal. Ez egy visszatérő témája Austen regényeinek. MacIntyre is hangsúlyozza, hogy az író nő kitüntetett figyelmet tanúsít a keresztényi önismeretnek, ehhez pedig a főhőseinek szükséges bűnbánó magaviseletet tanúsítaniuk.²³ Brandon, majd Marianne is – ki rövidebb, ki hosszabb idő alatt – végigjárják ezt az utat, mire eljutnak a nászukig. MacIntyre úgy folytatja a gondolatát, hogy Austennél erkölcsi és intellektuális erény is egyben az önismeret, és szorosan kapcsolódik az

21 | Vö. Debora Weiss: „Sense and Sensibility”: Uncertain Knowledge and the Ethics of Everyday Life. *Studies in Romanticism*. Summer 2013. 52, No. 2. 267.

22 | Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 44.

23 | Vö. Alasdair MacIntyre: i. m. 322–324.

állhatatossághoz.²⁴ Mint arra már utaltam, Brandon és Marianne is állhatatosan kitartanak első szerelmük mellett – az ezredes még Eliza halála után is, hiszen felelősséget vállal a nő lányáért. A John Alexander által rendezett, 2008-as, Jane Austen *Értelem és érzelem* című művén alapuló minisorozatban hangzanak el a következő mondatok Marianne szájából:

Brandon ezredes különleges ember. Mennyi bánat lehet benne. Hű maradt első szerelméhez, még azok után is, hogy elragadták tőle. Sőt, a síron túl is. Ilyen egy igazi romantikus. Nem a szavaink vagy érzéseink tesznek azzá, akivé, hanem a tetteink vagy azok hiánya.²⁵

Azért tartom kiemelendőnek ezt a pár mondatot, mert bár a regényben nem olvashatunk ilyesmit, megítélésem szerint a forgatókönyvíró, Andrew Davis ezzel rátapintott valami esszenciálisra Brandon ezredes karakterének bemutatásánál. Úgy vélem, a maga módján szentimentálisnak mondható a férfi, ami azért érdekes, mivel Jane Austen egyértelműen igyekezett szembemenni a szentimentális regények főhősnőivel, amit olykor úgy fejezett ki, hogy rájuk hajazó női karaktereket formált meg, csak más irányba terelte a történetüket, mint ahova ezen regényekben kifutottak volna. Az *Értelem és érzelem*ben pedig Marianne Dashwooddal parodizálja a szentimentális regények hősnőit.²⁶ Kezdetben épp azért kedveli jobban a lány Willoughbyt, mert a férfi a szenvedélyességével idézi számára az ilyen regények lapjain fellelhető főhősöket. Számomra viszont amiatt tűnik az ezredes a szentimentálisabbnak a két férfi közül, ahogyan elmeséli Elinornak Eliza történetét, és hogy az mennyire befolyásolja az életét 17 évvel a nő halála után is. Ám mivel kezdetben nem fordít kellő energiát arra Marianne, hogy megismerje a férfit, nem meglepő, hogy ezt nem veszi észre. Idővel viszont a csendesebb, visszafogottabb, és a szó átvitt értelmében sokkal nemesebb Brandon ezredeshez köti az életét. Ezért is osztom MacIntyre azon véleményét (amelyet már idéztem is), hogy: Austen a kedvességet csak társasági érénynek vallja, a barátságos érzületet – melyhez nála hozzátartozik a mások felé tanúsított szeretetteljes tisztelet – sokkal többre tartja. Sőt, valamennyi regényéből azt olvashatjuk ki, hogy gyanakvóan is áll azokhoz, akikre szertelen kedvesség jellemző.²⁷ Willoughby is túlzóan kedveskedő a Dashwood családdal, főleg Marianne-nel, és részben ez az, ami megtéveszti a lányt, és többre becsüli miatta, mint az ezredest. A megismerkedésük kezdetétől fogva tisztában van vele Marianne, mennyire méltányos személy Brandon, ő maga mégis csak azután értékeli igazán, hogy a saját bőrén is megtapasztalja, mennyivel jóra valóbb és szeretetteljesebb, mint Willoughby. A szeretetteljesség pedig MacIntyre alapján rendkívül fontos érény Austennél.²⁸ Itt idéznék még valamit MacIntyre-től: „Jane Austen számára

24 | Vö. uo. 322–324.

25 | John Alexander (rendező): *Értelem és érzelem* (film). British Broadcasting Company, Anglia 2008. 3. epizód, 38. perc.

26 | Vö. Marie-Laure Massie-Chamayaou: Educating the Economic Realities through Fiction: Maria Edgeworth and Jane Austen. In: *Female Voices: Forms of Women's Reading, Self-Education and Writing in Britain (1770-1830)*. Szerk. Antal Éva-Antonella Braidă. Presses Universitaires de Franche-Comté, Besançon 2022. 219.

27 | Vö. Alasdair MacIntyre: i. m. 322–323.

28 | Vö. uo. 246–247.

az erények próbaköve egy bizonyosfajta házasság, sőt egy bizonyosfajta tengerésztiszt (azaz egy bizonyosfajta angol tengerésztiszt)”.²⁹

Bár nem ír példákat rá, de úgy vélem, az *Értelem és érzelem*ben az ezredesre mindenképp tekinthetünk az erények próbaköveként. Brandonban felfedezhetünk némi belső konfliktust. Szeretne segíteni a számára kedves embereknek, sőt azoknak is, akik ezen személyek számára fontosak, de mindezt úgy, hogy ne terhelje őket a jelenlétével és túlzott odafigyelésével. Erre pedig nemcsak a Dashwood családhoz fűződő kapcsolata az egyedüli remek példa, hanem az is, hogy az általa személyesen nem ismert Edward Ferrarsnak felajánlja a saját birtokán lévő parókiát. Tudja, milyen jó barátja a férfi Dashwoodéknak, és hogy ez milyen nagy segítség neki, továbbá azt hiszi, a Ferrars család hasonlóan elválasztana két összetartozó embert, mint ahogy azt az apja és a bátyja tette vele és Elizával.³⁰ Tehát részben megint a már felvázolt múltbéli eseménysorozat a cselekvése mögötti legfőbb motiváció. Ráadásul az ajánlatát nem hajlandó személyesen közölni Edwarddal, helyette Elinort kéri, hogy mint jó barátja, számoljon be a hírről a férfinak, hátha így nem sérti majd úgy a büszkeségét.³¹ Az ezredes viselkedésére továbbá az is adhat egyfajta magyarázatot, amit Willoughby mond a Dashwood családnak: „Brandon az a fajta ember (...), akiről mindenki elismerően beszél, ám senki sem törődik vele”.³² Valószínűleg ezért is annyira fontos az ezredes számára Elinor barátsága: valaki olyannak kedveli, amilyen, és nem mellesleg így Marianne-nel is közvetve állandó kapcsolatban lehet. Egyfajta önkínzásként is felfogható az az ezredes részéről, hogy rendre látogatja a hölgyeket, és keresi a társaságukat. Igaz, kellő távolságból, de ott van Marianne közelében, ha szükség lenne rá, bármennyire is fájhat neki a lány iránta mutatott közönye és a Willoughby felé tanúsított vonzalma.³³ A maga csendességében gondoskodni próbál mind a három Dashwood nővérrel és az édesanyjukról. Ezzel is azt bizonyítva, hogy mások boldogságát hajlandó a sajátja elé helyezni. Az ezredes megítélésem szerint az egyik legönzetlenebb austeni karakter, aki el sem hiszi, hogy valaki úgy szeretheti őt, mint ahogy egykor Eliza tette, sőt még akár állhatatosabb is lenne az irányába. A kora miatt is egyre kevésbé tartja ezt esélyesnek. Pedig ahogy arra Mrs. Dashwood és Elinor is felhívja Marianne figyelmét, a régensség korszakában egy 35 éves férfit még nem tartottak idősnak.³⁴ A köztük lévő több mint 18 év korkülönbség sem lett volna kirívó akkoriban, bár pont a lány érvel azzal Elinornak és az anyjának, hogy inkább érdekházasságoknál volt jellemző, hogy a vőlegény jóval idősebb volt a menyasszonynál, nem pedig szerelmen alapuló nászoknál.³⁵ Az az érdekes ellentmondás él Marianne fejében, hogy bár tisztában van vele, hogy az ezredes szerelmes belé (azáltal, hogy ezt a környezetében lévőkre rendre sulykolják felé), eltökélt nézete, hogy a férfi már képtelen érzelmekre.³⁶ Mindezt megint csak visszavezethetjük oda, hogy túl sok szentimentális regényt olvas a lány. Fontosnak tartom azonban ismét hangsúlyozni azt, hogy Marianne és az

29 | Uo. 251.

30 | Vö. Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 239.

31 | Vö. uo. 239–241.

32 | Uo. 45.

33 | Vö. uo. 44–45.

34 | Vö. uo. 33–35.

35 | Vö. uo. 34.

36 | Vö. Debora Weiss: *i. m.* 260.

ezredes nemcsak azért házasodnak össze a megismerkedésük után viszonylag soká, mert a lánynak fel kell nőnie ahhoz, hogy értékelni tudja Brandont, hanem mert az ezredesnek is el kell hinnie, hogy szerethető, és hogy boldoggá tud tenni egy olyan fiatal nőt, aki a gyermeke lehetne.

Austen kedvelt sebezhető, érzékeny férfiakat megalkotni (az érzékenység szó alatt mások problémáira, szükségleteire való érzékenységet is értek itt). Láthatólag úgy vélte, egy mentálisan egészséges férfi elismeri az erkölcsi szféra valóságát, és elvi módon küzd morális dilemmákkal.³⁷ A regényeiben mindig van legalább egy-egy olyan nő és férfi főhős, akiknek látványos jellemfejlődésen kell keresztülmenniük. Ám ezen karakterek egytől egyig szeretetre méltóak minden hibájukkal együtt, ami szintén alátámasztja MacIntyre azon megállapítását, hogy a szeretetteljesség kulcsfontosságú erénye az austeni főhősöknek.³⁸ Úgy vélem, pont a hibáikkal való szembenézésük az, mely legfőképp elkülöníti egymástól Austen negatív és pozitív regényszereplőit: hogy kik azok, akiket ezek fejlődésre, önreflexióra készítenek, és kik azok, akik nem is próbálnak változtatni rajtuk. Brandon ezredes is úgy tűnik, sokat változott az évek alatt, talán a kelleténél többet is. A regény végén például már csak az áll a Marianne-nel való közös boldogságuk útjában, hogy túlzottan próbál józanul cselekedni.

A házasság mint emocionálisan és racionálisan is helyes döntés

Talán nem minden alap nélküli és alátámasztható az az értelmezés, hogy azáltal, hogy Jane Austen egy lelkész lányaként hívó volt, isteni igazságtétel történik, amikor Brandon kegyetlen bátyja idő előtt meghal, és így az ezredesre száll a családi vagyon és birtok. Ám ezek úgy tűnik, nem tudják kompenzálni számára azt, hogy elveszítette az egykori nagy szerelmét, ahhoz, hogy kiteljesedhessen az élete, szüksége van egy szerető családra. Mint ahogy arra korábban utaltam, az ezredes már azelőtt fontos része a Dashwood lányok és Mrs. Dashwood életének, hogy elveszi Marianne-t. Sokáig az gátolja abban, hogy hivatalosan is egy családdá váljanak, hogy azt hiszi, tola-
kodó a Marianne iránti szerelme. Egyfajta fordulóponthoz az vezet, hogy egy kezdetben megfázásnak tűnő betegségben majdnem meghal a lány. Ekkor már nem csak passzívan, hanem aktívan is kifejezheti Marianne és az egész családja iránti kötődését. Ekkor is nagyon szignifikáns, hogy Brandon jó barátja, Elinor lencsésén keresztül követhetjük végig az eseményeket, aki Mrs. Jenningszel ellentétben egyáltalán nem gondolja úgy, hogy az ezredes belé lenne szerelmes, „hisz ő a férfi szemébe nézett, míg Mrs. Jennings csupán a viselkedését figyelte”.³⁹ Ez is mutatja, hogy Brandon egy olyan karakter, akinek a legapróbb pillantásai, mimikái többet mondanak el róla, mint a viselkedése vagy a tényleges szavai. Ez pedig, úgy vélem, ismét csak bizonyítja, mennyire találó a 2008-as adaptációból fentebb már idézett jellemzése. A tettei mellett a ki nem mondott szavai, melyekről csak sejtéseink lehetnek, tűnnek számomra a legérdekesebbnek. Szerencsére Elinorral azért megoszt az ezredes olyan dolgokat, melyeket mással nem,

37 | Vö. Edward Joseph Shoben Jr.: i. m. 539.

38 | Vö. Alasdair MacIntyre: i. m. 246–247.

39 | Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 259.

ezért is tartom a regény legfontosabb baráti kapcsolatának az övét, és ezért is hangsúlyozom azt, hogy Austen amellett, hogy Elinor és Brandon interakciói által előrébb viszi a történet cselekményét, egyúttal jobban be tudja mutatni az ezredes jellemét. Mikor Marianne kezd megfázni, Elinor látja Brandonon „a szerető szív heves érzéseit és fölösleges riadalmát”.⁴⁰ A férfi lélekjelenlétének nagysága mutatkozik meg a szememben, amikor annak ellenére, hogy szörnyen aggódik a haldokló Marianne-ért, a rettegése ahelyett, hogy megbénítaná, pont hogy cselekvésre készíti őt, és maga megy el a lányok édesanyjáért, ahogy azt a következő idézetben olvashatjuk:

Az ezredesnek nem volt elég bátorsága és hitte, hogy Elinor félelmeit eloszlassa. Reményvesztetten, némán hallgatta végig, nehézségeit azonban nyomban elhárította, midőn készséggel – mely arról árulkodott, hogy magában már el is tervezte a dolgot – felajánlotta, hogy elmegy Mrs. Dashwoodért. Elinor nemigen tudott felhozni olyan ellenérvet, melyet az ezredes azonnal le ne győzött volna. Röviden, de forró hálával mondott hát köszönetet, s miközben az ezredes elment, hogy inasával Mr. Harrisért küldjön, magának pedig lovakat rendeljen, Elinor néhány sort írt az édesanyjának.

Mély hálával töltötte el szívét, hogy e pillanatban ilyen barát nyújt neki vigaszt, mint Brandon ezredes, és hogy anyjának ilyen útítársa lesz – útítárs, akinek ítélete utat mutat, akinek segítsége megkönnyebbülést hoz, s akinek barátsága enyhíti fájdalmát; s ha enyhítheti bármi is a megrázkódtatást, melyet egy ilyen sürgős hívás okoz, úgy az ezredes jelenléte, modora, segítsége bizonyosan enyhíteni fogja.

Eközben az ezredes bármit érzett is, a józan értelem határozottságával cselekedett: a lehető leggyorsabban megtett minden szükséges előkészületet, és pontosan kiszámította, hogy Elinor mennyi idő múlva várhatja visszatértét. Egyetlen pillanatot sem vesztegetett.⁴¹

Austen pozitív férfi főhőseinél többször tapasztalhatjuk azt, hogy bár jó modoruk mellett szeretetteljesek, nem feltétlenül tűnnek olyan vonzó partinak a nők szemében – erre remek példa Brandon ezredes. Ezzel szemben a vetélytársa, Mr. Willoughby pont azt példázza kiválóan, hogy egyesekbe úgy nevelték bele az úri modort és az előkelő fellépést, hogy közben megfelelő erkölcsi értékeket nem plántáltak beléjük. Nyíltabbnak tűnik, megkapóbb és szórakoztatóbb tud lenni, de végül kiderül, hogy Brandon a helyes morális értékekkel felruházott úriember. Összevethetjük azt, hogy egy-egy adott helyzetben hogyan segíti a bajba jutott Marianne-t Willoughby és Brandon. A regény cselekményének elején az esőben kifecskült bokával fekvő Marianne-t Mr. Willoughby lovagiasan ölbe kapja, majd úgy is viszi haza. A férfi ezzel egyértelműen el akarja nyerni a nő tetszését, és utána fürdik abban a rajongásban, amelyet kivált a lányból.⁴² Az Austen *Értelem és érzelem* című regénye alapján készült, 1995-ös, Emma Thompson által írt és Ang Lee által rendezett filmben, majd a már említett 2008-as minisorozatban is Brandon szintén esélyt kap arra, hogy gáláns lovagként megmentse az esőben

40 | Uo. 259.

41 | Uo. 37–39.

42 | Vö. uo. 264.

összeesett Marianne-t. Mindkét adaptációban ez az összeesés vezet a lány veszélyes lebetegedéséhez, ezzel szemben magában a regényben semmi ilyesmi nem történik, helyette ekkor is kellő távolságból figyeli az ezredes az egyre betegbb szerelmét, és az elején Elinor helyett is aggódik érte. Amikor pedig már attól félnek, hogy meghalni Marianne, akkor – ahogy azt az idézetben is olvashattuk – „a józan értelem határozottságával” cselekszik. Egyértelmű, hogy szükség esetén Brandon és Willoughby közül az előbbi lesz az, akire igazán számíthatnak a barátai, szerettei. Aki bár a kocsit alatt legalább Mrs. Dashwoodnak bevallja, hogy szereti a lányát, de Marianne-t ismét csak nem terheli sem a jelenlétével, sem a vallomásával, helyette némaságban, rettegve várja, vajon életben marad-e, vagy Eliza után őt is elveszíti.⁴³ Ismét hangsúlyoznám, hogy megítélésem szerint a múltbéli vesztesége az, mely csendesebbé, zárkózottabbá teszi őt, ezért is fojtja magába ekkor is a félelmét. Bár Elinor látja rajta mindezt, Brandon nem nyomasztja őt a saját gondolataival, rettegésével. Sőt olyannyira nem akar láb alatt lenni, hogy majdnem haza is utazik, bármennyire is hatalmas fájdalmat okozna számára, ha nem lehetne egy házban a haldokló Marianne-nel. Végül pont az Elinorhoz fűződő barátsága tartja ott.⁴⁴ Megint csak visszaidézhetjük az Elizához köthető negatív tapasztalatait: mint barátira nem számíthatott rá a lány, amikor szüksége lett volna rá. Feltehetően nem akarja ezt a hibát elkövetni Elinorral. Mikor Marianne túl van az életveszélyen, a következőt olvashatjuk az ezredessel való interakciójukról:

Időnként Brandon ezredeshez fordult, a kezét szorongatta, s olyan tekintettel nézett rá, mely egyaránt árulkodott hálájáról, és arról a meggyőződéséről, hogy az ezredes osztozik vele a pillanat boldogságában. Ő azonban még a Mrs. Dashwoodénál is mélyebb hallgatással osztozott e boldogságban.⁴⁵

Ez alapján azt mondhatjuk, hogy Brandon még akkor sem meri kifejezni a Marianne felé táplált mély szerelmét és odaadását, amikor a lány már kezd nyitottabb lenni felé. Pedig Elinor megfigyeléséből úgy tűnik, ekkor a beteg Marianne a korábbiaknál is jobban hasonlít Elizára az ezredes szemében,⁴⁶ ami könnyen motiválhatná arra a férfit, hogy éljen a második esély lehetőségével. Továbbá Mrs. Dashwood is mind Brandont, mind Elinort biztosítja arról, mennyire támogatná ezt a nász. Itt lesz a legegzaktabb az, amire már utaltam: Elinor nem ért teljesen egyet az anyjával abban, hogy kettőjük közül a húga lenne boldogabb az ezredes feleségeként, „hisz meg volt róla győződve, hogy bárki, aki pártatlanul szemléli életkorukat, jellemüket vagy érzéseiket, aligha juthat efféle következtetésre”.⁴⁷ Épp ezért valamelyest szomorú is Elinor, amiért szereti a hűgát a férfit.⁴⁸ MacIntyre kifejti, hogy a házasságnak egy specifikus formája tűnik az austeni hősnők egyik céljának, erre egyrészt az akkori gazdasági helyzet készíteti őket, másfelől pedig az, hogy ezek a házasságok lehetőséget biztosítanak számukra, hogy megvalósítsák azon cselekedeteket, melyeket helyesnek ítélnék.⁴⁹

43 | Uo. 286–288.

44 | Vö. uo. 260–262.

45 | Vö. uo. 284.

46 | Uo. 289.

47 | Uo. 286.

48 | Vö. uo. 286.

49 | Vö. Alasdair MacIntyre: i. m. 320–322.

Úgy vélem, ha az ezredes megkéri Elinor kezét, akkor a nő igent mond neki, részben pont a MacIntyre által leírtak miatt. Brandonban kiváló barátira és társra lel. Elinornak „gyakrabban nagyobb örömet okozott a vele való társalgás, mint bármely más napi foglalatosság”.⁵⁰ Mindez jó kiindulópontja lehetne egy kölcsönös tiszteleten és megértésen alapuló násznak, ha nem lennének már mindketten másba szerelmesek. Carol Shields azt írja a *Jane Austen* című életrajzi kötetében, hogy Austen történeteiben „a házasság fogalma tágabb, metaforikus értelmet nyer: a hazaérkezést, a kötődés és elkötelezettség tágabb lehetőségeket biztosító világát szimbolizálja”.⁵¹ Megítélésem szerint ez a bizonyos kötődés hiányozna Elinor és Brandon nászából. Maga az a tény viszont, hogy Elinor még a történet végén is eljátszik azzal a gondolattal, hogy a húga helyett inkább ő lenne a megfelelőbb párja a férfinak, számomra szintén az ezredes érdemeit mutatja. A regény cselekményének legvégéig egyik lány sem szerelmes belé, mégis valamelyest vonzza őket, kiváltképp a jobb megfigyelőképességgel és nagyobb empátiával rendelkező Elinort, akit pont a férfi józan ítélőképessége fog meg a leginkább. A következő kijelentéssel védi meg Brandont még a regény elején Willoughbyval szemben: „Számomra az értelem mindig vonzó”.⁵² Az, hogy Elinor miként viszonyul az ezredeshez, úgy vélem, többet árul el a férfi szeretetre méltó karakteréről, mint az, miért tartózkodó és elutasító sokáig vele Marianne.⁵³ Az utóbbi inkább azt reprezentálja a szememben, hogy az Austen-regényekben mennyire esszenciális az, hogy a (fő)szereplők kétellyel forduljanak az ítélőképességükhöz, mert különben könnyen tévképzeteket kreálnak saját magukról, a környezetükben lévő személyekről és bizonyos eseményekről is.⁵⁴ Ezért is interpretálhatjuk a címben szereplő „értelem” („sense”) szót úgy, mint ami a megítélésünkre vagy magára az ítélőképességünkre utal.⁵⁵ Marianne-nel azt mutatja be Austen, hogy milyen veszélyes tud lenni az, ha valakire szélsőséges és romantikus individualizmus jellemző. Számára sokáig nincs fontosabb a saját impulzusainál. Elutasítja a családjá, a társadalom és a konvenció által elvárt viselkedési formákat.⁵⁶ Marianne-nek nincs olyan társadalmi tudata, mint a nővérének. Olykor megalkuvást nem ismerve őszinte, még akkor is, ha ezzel több embert is megsért.⁵⁷ Brandon még a megismerkedésük elején mondja azt Elinornak róla, hogy „van valami nagyon is szeretetreméltó az ifjú elme balítéletében, s az ember sajnálja, hogy hajlandó aztán elfogadni az általános véleményét”.⁵⁸ Tehát ő is látja Marianne jellembeli hibáit, de ahelyett, hogy megvetné ezek miatt a lányt, inkább védeni akarja az ezekből fakadható csalódásoktól, sőt még akár finoman terelgetné is őt a helyes irányba, valamint a könyvtárával segítené a lány művelését.⁵⁹ Ezért is tűnik ő a megfelelő férjnek Marianne számára.

50 | Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 142.

51 | Carol Shield: *Jane Austen*. Ulpius-ház, Bp. 2007. 102.

52 | Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 46.

53 | Vö. uo. 286.

54 | Vö. Irene Masing-Delic: *Exotic Moscow Under Western Eyes*. Academic Studies Press, Boston 2009. 23.

55 | Ruth ApRoberts: „Sense and Sensibility”, or Growing Up Dichotomous. *Nineteenth-Century Fiction* Dec., 1975. Vol. 30, No. 3, Jane Austen 1775-1975. 1975. 351.

56 | Vö. Edward Joseph Shoben Jr.: i. m. 533.

57 | Vö. ApRobert: i. m. 359–360.

58 | Jane Austen: *Értelem és érzelem* 50.

59 | Vö. uo. 292.

Végül sem az az elemi félelem, amelyet Marianne esetleges elvesztése vált ki az ezredesből, sem Mrs. Dashwood támogatása nem elég neki, hogy megkérje a szerelme kezét. Egy ideig rendre Dashwoodéknál időzik, és csak az éjszakát tölti máshol, amikor is folyton körül járnak a gondolatai, milyen nagy az aránytalanság 17 és 36 év között.⁶⁰ Marianne boldogságát ekkor is a sajátja elé igyekszik helyezni. Épp ezért még kétévnyi vívódás kell neki, hogy elhiggye, szerethető és érdemes Marianne kezére. Szignifikánsnak tartom azonban, hogy míg annak idején, miután lemond Elizáról, a nő válásáig nem keresi egykori szerelmét, még az országban sincs, ekkor továbbra is tartja a kapcsolatot az egész Dashwood családdal. Visszatérve arra, milyen fontos általánosságban a házasság témája Austen regényeiben, ez nem csak a szerelem és a szexualitás miatt van. A főhősei házassága az őket körülvevő közösség sorsára is potenciálisan nagy hatással vannak: gondolhatunk itt a közvetlen családjukra, a föld-birtokos arisztokraták esetében a birtokokat érintő személyekre, a baráti társaságukra stb. Akár értelmezhetjük mindezt úgy, hogy Austen azon az állásponton volt, hogy az ember önbecsülésének sorsa nagyban függ attól, kit választ házastársául, és hogy milyen közösség(ek) tagja.⁶¹ Ahogy arra már több ízben utaltam, Brandon ezredes is az ismeretségük kezdetétől fogva kitüntetett figyelmet tanúsít az egész Dashwood család iránt, mintha mindig is szeretett volna hozzájuk tartozni, de mégsem gondolta úgy, hogy beházasodhat közülük. Ráadásul nem csak Mrs. Dashwood támogatná nagyon ezt a nász, hanem a baráti társaságuk bizonyos tagjai, valamint a történet végén Elinor és a férje, Edward is. Az utóbbi két személy életére szintén nagy hatással van az ezredes azáltal, hogy korábban felajánlja a birtokán lévő parókiát Edwardnak (amint arra már kitértem). Tehát Marianne és Brandon násza már a menyegző előtt is jócskán érinti a környezetükben lévőket. Abban a két évben pedig, amíg vívódik a férfi, hogy elvegye-e a szerelmét, valószínűleg arra vár, hogy a lány találjon egy korabeli férfit, akit hasonló szenvedéllyel tud szeretni, mint előtte Willoughby. Ezt bizonyíthatja az is, amit közvetlen Marianne életveszélyes betegsége után mond Mrs. Dashwood Elinornak:

Azt hiszi, Marianne érzelmei túlságosan is mélyen gyökereznek, hogysem rövid időn belül megváltozhatnak; s még ha feltételeznék is, hogy Marianne szíve megint szabad lesz, igen kevéssé bízik önmagában, hogy elhiggye, korban és természetben ily különbséggel valaha is megnyerhetné őt. Ám ebben bizony téved. Kora mindössze annyival haladja meg Marianne-ét, amennyi épp előnyös, hisz mostanra a jelleme, az elvei kialakultak; ami pedig a természetét illeti, meg vagyok győződve róla, hogy épp olyan, amilyennel hűgodat boldoggá teheti. Személye, modora mind mellette szól.⁶²

Nem látja be Brandon, hogy a korkülönbségük Marianne-nel, amelyet ő áthidalhatatlan akadálnak vél, adja a szilárd alapját a kapcsolatuknak: az ő komolysága, műveltsége pozitív irányba formálhatja a lányt, akinek a fiatalsága és szenvedélyes alkata pedig léttelibbé teheti őt. Ráadásul – ahogy arra az idézetben Mrs. Dashwood utal, és én is jeleztem több ízben – van, amiben hasonlítanak egymásra. Úgy vélem, az,

60 | Vö. uo. 315.

61 | Vö. Shoben Jr.: i. m. 538.

62 | Jane Austen: *Értelem és érzelem*. 288.

hogy Marianne nagyjából annyi idős, amikor megismeri az ezredest, mint ahány éves volt Eliza, mikor Brandon bátyjához adták, reprezentálhatja azt, hogy a férfi kap egy új esélyt egy olyan lánnyal, aki hasonló korú és temperamentumú, mint amilyen Eliza volt fénykorában. Az értelmezésem szerint ez az igazi kompenzálás mindazért, amit a múltban elszenvedett, nem pedig a családi vagyon és birtok megöröklése. Ezért sem lettek volna olyan jó párosítás Elinorral. Ha őt veszi el, az megalkuvás lett volna mindkettőjük részéről. Akkor győzött volna az értelem az érzelem felett, így viszont, még ha pár évnyi vívódás után is, de belátja az ezredes, hogy racionálisan és emocionálisan is Marianne-nel űk a megfelelő társ egymás számára. Így pedig a lánykérésével nemcsak a saját boldogságát mozdítja elő, hanem a szerelméét, annak családjáét és a barátaikét is. Tehát végül az elméje is elfogadja azt, amit a szíve már régóta sugall neki.

Brandon ezredesnek pedig immár oly boldogság jutott osztályrészül, melyet legjobb barátai szerint megérdemelt: Marianne-ben vigasztalást nyert minden múltbéli szenvedéseért. Marianne szeretete és társasága új életre keltette lelkét, új derűre szellemét, s hogy Marianne is boldogságát lelta abban, hogy férjét boldoggá tegye, ez volt minden éles szemű barát egybehangzó véleménye és igaz öröme. Marianne nem tudott fél szívvel szeretni, s idővel aztán egész szívét az ezredesnek adta, ahogy korábban Willoughbynek.⁶³

„Whatever He Might Feel, Acted with All the Firmness of a Collected Mind”

Keywords: Austen, MacIntyre, moral philosophy, sense, happiness

In my paper, I study Jane Austen's novel *Sense and Sensibility* from a moral philosophical approach. I place the character of Colonel Brandon at the centre of my analysis, and I refer several times to MacIntyre's insights on Jane Austen's novels, from his monograph *After Virtue*. Among other things, I argue that we can see Colonel Brandon as the character who is the touchstone of the virtues in the novel. The word „sense” in the title can be interpreted as referring to our ability to judge and the colonel sometimes tries too hard to act sober. Brandon is one of Austen's most selfless characters, who always puts other people's happiness before his own. He exemplifies that in the author's novels, a mentally healthy man recognizes the reality of the moral sphere and struggles with ethical dilemmas in a principled way.

63 | Uo. 323.